

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента

доктора юридичних наук, професора, професора кафедри адміністративного та інформаційного права Сумського національного аграрного університету

Кравченка Івана Олександровича

на дисертацію **Болотіної Анни Олексіївни**

«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 - Право

за спеціальністю 081 - Право

Актуальність теми дисертації. Після здобуття незалежності, Україна подолала шлях формування держави, який вплинув і на судову систему. Протягом тривалого часу судова гілка влади зазнавала реформ у пошуку ефективної системи. Визнаючи судовий захист найбільш ефективним та дієвим способом захисту прав людини, у 2016 році були запроваджені зміни до Конституції України, результатом якого стало утворення абсолютно нових для національної системи судоустрою інституцій, серед яких Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Даний суд перебуває в процесі становлення, так і не започаткував свою практичну діяльність, через сукупність помилок допущених при його утворенні, проте це не спростовує його значення для національної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності та подальшого розвитку інституту судового захисту прав інтелектуальної власності. В умовах заповнення споживчого ринку в Україні контрафактною продукцією, невисокого рівня розкриття кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності та браку відповідної судової практики, відсутність дієвого інституту кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні, ускладнюють адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС в умовах посилення євроінтеграційних процесів, що свідчить про актуальність обраної Болотіною А. О. тематики та нагальну необхідність вдосконалення правового захисту інтелектуальної власності в Україні, зокрема й у кримінально-правовій площині. Запровадження дії правового режиму воєнного стану на території України суттєво вплинуло й на охорону прав інтелектуальної власності. Незважаючи на активний курс на євроінтеграцію, в силу зовнішніх загроз, пов'язаних із військовими подіями, режим воєнного стану тимчасово обмежує конституційні права та свободи громадян. Також можуть встановлюватися тимчасові обмеження для юридичних осіб, що є необхідним для реалізації заходів воєнного стану. Це вимагає створення ефективних правових механізмів для захисту інтересів у сфері інтелектуальної власності та уникнення правопорушень в цей період.

Інтелектуальна власність, як унікальний об'єкт, результат інтелектуальної, творчої діяльності людини становить науковий інтерес для науковців багатьох галузей. Вихідні ідеї дослідження, проведеного А. О. Болотіною, ґрунтуються на теоретичних напрацюваннях учених: у галузі кримінального, адміністративного права, та права інтелектуальної власності, зокрема В. Кохановської, О. Орлюк; у

галузі цивільного права - Я. Тація, адміністративного та інформаційного права - І. Арістової, М. Кузнецової, І. Кравченка; кримінального права - П. Андрушка, П. Берзіна, І. Білоуса, О. Бондаренко, А. Вознюка, О. Гороховської, В. Гулкевича, М. Дімітрова, Ю. Дорохіна, О. Дудорова, А. Клочко, О. Кваші, В. Костюка, О. Коротюк, А. Лісового, А. Ломакіна, В. Матвійчука, М. Мельника, А. Нерсесяна, О. Новікова, М. Панова, І. Романюка, М. Хавронюка, В. Харченка та інших.

Світові глобальні тенденції розвитку суспільства, інноваційний прогрес, активне впровадження штучного інтелекту поступово посилюють економічну цінність об'єктів прав інтелектуальної власності. Такі об'єкти стають все більше привабливими для осіб, які порушують закон. У процесі розроблення спільного бачення розвитку майбутнього людства на Саміті ООН у 2015 році було узгоджено декілька Цілей сталого розвитку. Інтелектуальна власність, як невід'ємна складова практично кожної сфери життєдіяльності людства, у цьому документі знайшла своє відображення, що посилює увагу до її правової охорони, зокрема, й на кримінально-правовому рівні.

За період пандемії, спричиненої поширенням вірусу СОУ19-19, людство зазнало нових викликів, що в свою чергу, посприяло глобальному інноваційному розвитку, технологічному прогресу та активному впровадженню цифрових технологій з елементами штучного інтелекту. Зазначене також обумовлює необхідність правового регулювання суспільних відносин у сфері використання цифрових технологій з елементами штучного інтелекту, його правової охорони, в тому числі й нормами кримінального права.

Болотіна А. О. у своєму дослідженні порушує питання, які ще не одержали належного розвитку в доктрині та відображення в національному законодавстві. Складність та новизна проблематики, що аналізується, визначила особливості наукового пошуку А. О. Болотіної, який спрямований на концептуальне осмислення сутності кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні, з урахуванням дії правового режиму воєнного стану та курсу поглибленої європейської інтеграції України, а також розроблення проекту нового Кримінального кодексу України. Це тільки підсилює актуальність вивчення проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні.

Зв'язок роботи з науковою тематикою. Актуальність та значущість теми дисертаційного дослідження А. О. Болотіної підкреслює її зв'язок з нормами Конституції України, Кримінального кодексу України, Закону України «Про наукову і науково технічну діяльність», Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (підтриманих Указом Президента України №722/2019 від 30.09.2019 року, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1), Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.06.2016 року №402-р.), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 -2023 роки (затвердженої Указом Президента України від

11.06.2021 року № 231/2021), інших нормативно-правових актів, а також науково-дослідних тематик кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (номер державної реєстрації 0117 и 006531) та «Міжнародно-правові засади процесів реформування законодавства України в контексті євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0121Ш08975).

Наукова новизна та теоретичне значення дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, які сформульовані в дисертаційному дослідженні характеризуються необхідними елементами наукової новизни.

Зокрема, дисертантка вперше наводить авторське визначення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, під яким пропонує розуміти «вмисне суспільно-небезпечне діяння (у формі дії чи бездіяльності), що посягає встановлений порядок реалізації прав інтелектуальної власності та відповідні об'єкти, які не перебувають у володінні, користуванні та розпорядженні особи, вчинене з корисливих мотивів і таке, що має наслідком спричинення істотної шкоди суб'єкту прав інтелектуальної власності». Обґрунтовано, що інтелектуальна власність унаслідок своєї суспільної цінності набуває значення самостійного об'єкта кримінально-правової охорони. Родовим об'єктом відповідних кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а предметами - об'єкти прав інтелектуальної власності, перелік яких визначений у ст. 420 ЦК України.

А. О. Болотіна вперше обґрунтовує, що комплекс детермінант учинення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності охоплює економічні, правові, організаційно-управлінські, військово-політичні та соціально-психологічні детермінанти. Окремі із зазначених детермінант меншою мірою впливають на криміналізацію відповідних суспільних відносин (соціально-психологічні або організаційно-управлінські), а інші - є каталізаторами злочинності у сфері інтелектуальної власності, які складно зазнають впливу (зокрема, військово-політичні та економічні);

Дисертанткою запропоновано структуру самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності», надані пропозиції щодо оптимізації змісту кримінально-правових норм ст. 231 та 232 КК України, розміщених у розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» з огляду на те, що належність комерційної таємниці до предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є некоректним, оскільки комерційна таємниця належить до об'єктів інтелектуальної власності згідно абз. 12 ч.1 ст. 420 Цивільного кодексу України. Встановлено, що об'єктом пропонованих кримінально-правових норм проти прав інтелектуальної є суспільні відносини у сфері охорони прав інтелектуальної власності, а предметом є комерційна таємниця.

У дисертаційному дослідженні А. О. Болотіної дістали подальшого розвитку положення, щодо:

визначення комплексу факторів соціальної обумовленості криміналізації діянь у сфері інтелектуальної власності, що мають свою специфіку (зокрема, суспільної небезпечності, відносної поширеності кримінальних правопорушень у

сфері інтелектуальної власності, нагальної необхідності виконання державою вимог ЄС щодо посилення захисту сфери інтелектуальної власності в контексті активізації євроінтеграційних процесів, розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту, впливу військових дій);

положення про необхідність доповнення переліку об'єктів інтелектуальної власності (зокрема, в ст. 420 ЦК України) з огляду на розвиток ринку криптовалют в Україні, необхідність визначення її правового статусу, а також доцільність установлення кримінальної відповідальності за незаконні діяння з токенами та №Т (невзаємозамінними токенами);

аргументація стосовно положення щодо необхідності прийняття Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності на період до 2025 року, що має забезпечити ефективні процеси інтеграції України до міжнародного та європейського інтелектуального простору з урахуванням національних інтересів;

обґрунтування поточних результатів судової реформи в Україні щодо утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та необхідності ухвалення Закону про Вищий суд із питань інтелектуальної власності;

напрямки системного вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності щодо формулювання окремих дефініцій із позиції нормотворчої техніки, а також необхідності гармонізації та уніфікації національного кримінального законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності із законодавством європейських держав.

Крім того, А. О. Болотіною досліджено досвід зарубіжних держав відносно стану кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності та встановлено, що для багатьох держав європейського простору характерним є виокремлення самостійного розділу у кримінальному законі (Іспанія), або наявність окремого кодексу інтелектуальної власності (Франція). Кримінальний кодекс Королівства Бельгія (1867) містить Розділ VIII «Правопорушення в сфері промисловості, торгівлі та публічних аукціонах», у якому розміщена ст. 309, що захищає комерційну таємницю. Кримінальний кодекс Республіки Хорватія (1997) містить Розділ 17 «Кримінальні правопорушення проти власності», у якому розміщені ст. 229-232, що встановлюють відповідальність за порушення авторських прав, прав артистів-виконавців, незаконне використання авторського твору або художнього виконання, порушення прав виробників аудіо-, відеозаписів та прав, пов'язаних з радіомовленням, порушення патентних прав. Зазначений аналіз кримінального законодавства держав ЄС свідчить про те, що у більшості з них або існують самостійні розділи (підрозділи) у кримінальних кодексах, або кримінально-правовій охороні прав інтелектуальної власності присвячено розділи нормативно-правових актів про захист інтелектуальної власності. Зокрема, Закон Польщі про авторське право від 4 лютого 1994 р. «Про авторське право та суміжні права» містить Розділ 14. Кримінальна відповідальність (ст. 115-123).

На думку здобувачки, специфіка інтелектуальної власності як об'єкта міститься в тому, що в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні особливої цінності набувають результати інтелектуальної праці людини, що з одного боку, є джерелом прибутку, а з іншого цінним ресурсом для створення конкурентоспроможної економіки на виконання Копенгагенських критеріїв для

набуття повноцінного членства України в Європейському Союзі. Акцентовано на тому, що інтелектуальна власність є важливим інструментом для досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема, Цілі 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура».

Елементи наукової новизни властиві й іншим теоретичним висновкам і положенням, які знайшли обґрунтування в цьому дослідженні. Йдеться насамперед про необхідність правового регулювання штучного інтелекту, як суб'єкта права інтелектуальної власності, та врегулювання правовідносин на результати об'єктів створених ІІІ тощо.

Практичне значення результатів дисертації. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропозиції та висновки, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в науково-дослідній роботі для проведення подальших наукових досліджень охорони сфери інтелектуальної власності; правотворчості - для вдосконалення системи кримінально-правових норм (зокрема, в контексті розроблення проекту нового КК України), безпосередньо для розроблення проектів законів, проектів внесення змін до чинних нормативно-правових актів; правозастосуванні - у діяльності судів, адвокатів; освітньому процесі під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу, підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів кримінального законодавства України. Положення дисертації можуть застосовуватися під час викладання курсів «Кримінальне право України», «Судові системи та порівняльне судове право», «Порівняльне кримінальне право», «Право інтелектуальної власності».

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації забезпечена коректністю постановок задач, що підтверджується результатами досліджень, які пройшли апробацію на науково-практичних конференціях. Вирішення поставлених у дисертації наукових завдань базується на використанні сучасних загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, серед яких: історичний, формально логічний, системно структурний, порівняльно-правовий, статистичний методи, метод діалектичного пізнання, системного аналізу. Також слід зазначити, що аналіз дисертаційної роботи доводить високий рівень обізнаності здобувача з результатами наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених за темою дисертації. Отже, дисертаційна робота є завершеною науковою працею, виконана на високому науковому та практичному рівнях.

Дисертаційне дослідження А. О. Болотіної є комплексним, логічно структурованим та довершеним, самостійним дослідженням. Всі структурні елементи роботи поєднуються в єдине ціле. Викладення матеріалу є логічно послідовним. Зміст дисертаційного дослідження відповідає встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертація є логічно завершеним дослідженням.

Головні результати, отримані особисто автором. Рецензент засвідчує, що дисертація А. О. Болотіної містить результати власних досліджень. Зокрема, був проведений аналіз звіту перевірки на плагіат на наявність текстових

запозичень (програма Unicheck). Рецензент дійшов висновку, що дисертаційна робота Болотіної Анни Олексіївни на тему: «Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні» є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів плагіату та запозичень згідно постанови КМУ від 12.01.2022 року № 44 п. 9. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Кількість наукових публікацій. За результатами проведеного дослідження опубліковано 20 наукових праць, зокрема: 5 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття у виданні, що входить до бібліографічної та реферативної бази даних Scopus, 2 статті в наукових періодичних виданнях іноземних держав, 12 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій, 5 авторських свідоцтв, що підтверджує належний рівень апробації дисертації.

Зауваження і побажання до змісту дисертації. Дисертація А. О. Болотіної, як і будь-яке інше сучасне наукове дослідження, не позбавлена деяких дискусійних чи спірних теоретичних положень та висновків.

Це стосується насамперед аналізу перспектив діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, як потенційного суб'єкта захисту прав інтелектуальної власності. Проаналізувавши судову практику та доступні статистичні показники, А. О. Болотіна звернула увагу на проблему нетотожного застосування норм чинного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Це, безумовно, вимагає необхідності формування судової практики щодо спорів із питань інтелектуальної власності. Однак, при цьому дисертанткою дещо поверхнево висвітлено повноваження відповідного суду, який у перспективі згодом розпочне свою діяльність. Окрім зазначеного, варто було би приділити більше уваги питанню, що пов'язане із належністю Вищого суду з питань інтелектуальної власності до кола суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності та роз'яснити взаємозв'язок та взаємозалежність судової практики у питанні протидії кримінальним правопорушенням.

Втім, висловлені зауваження, звісно, що неспроможні позначитися на позитивній оцінці проведеного авторського дослідження проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні. Вони лише можуть стати основою для творчих дискусій та подальших наукових розробок цієї проблематики.

Відповідність дисертації спеціальності та профілю ради:

Дисертаційна робота Болотіної Анни Олексіївни «Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні», яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань (08) за спеціальністю (081) за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 року.

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного
аграрного університету

Іван КРАВЧЕНКО

